จารึกวัดจงกอ : หลักฐานใหม่เกี่ยวกับพระเจ้าชยวีรวรมัน

อุเทน วงศ์สถิตย์

จารึกวัดจงกอเป็นจารึกหลักหนึ่งที่น่าสนใจ เพราะเป็นจารึกหลักเดียวของพระเจ้าชยวีรวรมัน หรือ ชัยวีรวรมัน ที่พบในประเทศไทย อีกทั้งตัวจารึกเอกก็ระบุปีศักราชไว้แน่นอน ซึ่งเป็นข้อมูลสำคัญในทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับอาณาจักรขอมเมืองพระนคร ในบริเวณพื้นที่แถบที่ราบสูงโคราช

ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับจารึก

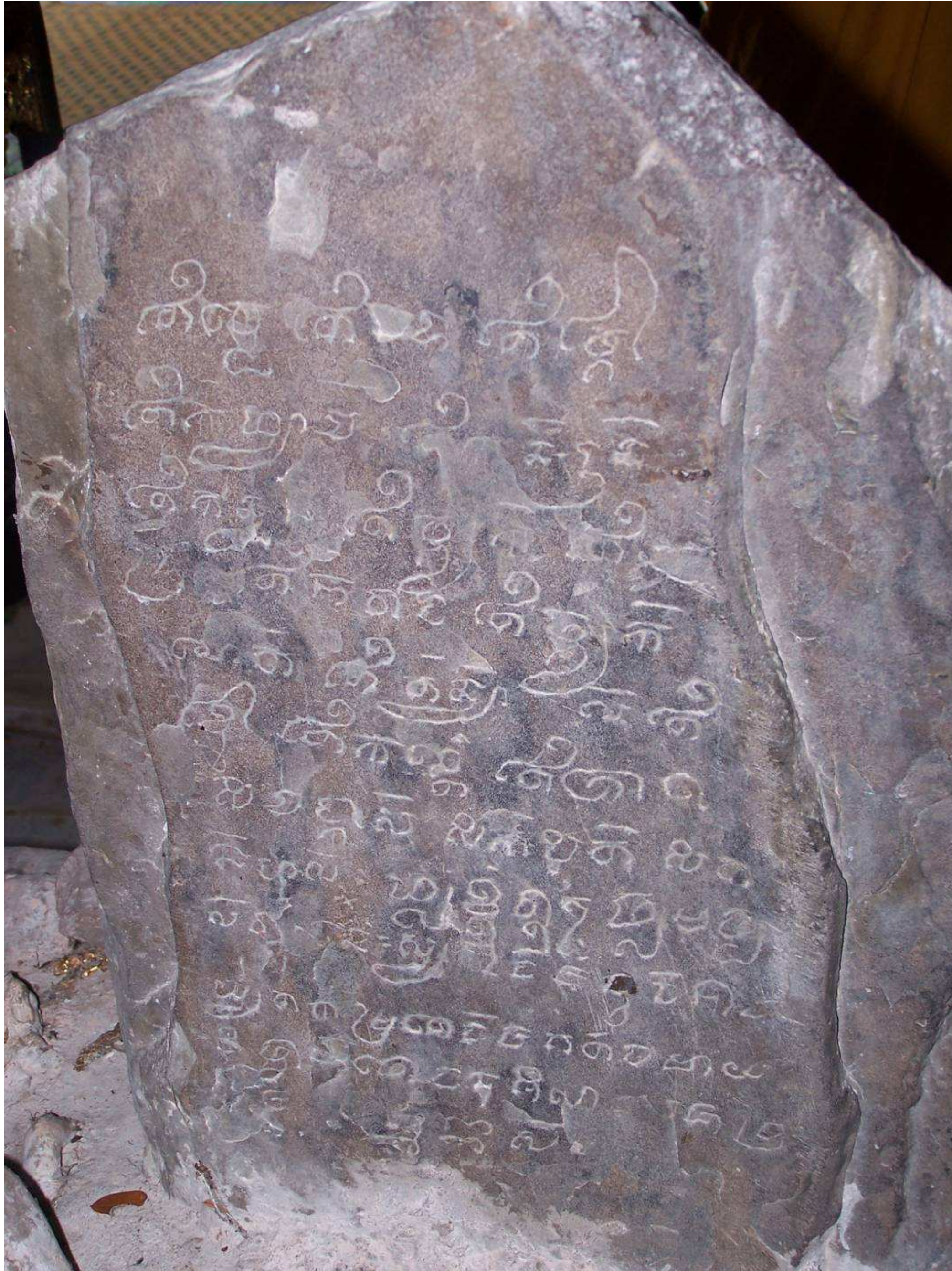
ข้อมูลของฐานข้อมูลจารึกได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับจารึกว่า พบที่วัดจงกอ ซึ่งแต่เดิมเป็นวัดร้าง ตั้งอยู่ที่ เขตบ้านน้อย หมู่ ๗ ตำบลบ้านเก่า อำเภอด่านขุนทด จังหวัดนครราชสีมา บันทึกข้อความภาษา เขมร ด้วยอักษรเขมรโบราณ มีเนื้อหาโดยย่อกล่าวถึง พระบรมราชโองการของพระเจ้าชยวีรวรมัน ที่สั่งให้ข้าราชการดำเนินการวัดที่ดิน และปักศิลาจารึกเพื่อถวายแก่ เทพเจ้าที่มีชื่อว่า ‘กมรเตงชคตวิมาย’ และอุทิศข้าพระจำนวนหนึ่ง โดยในตอนเริ่มต้นของข้อความมีการระบุถึงปีที่สร้าง คือ มหาศักราช ๙๓๐ ตรงกับ พ.ศ. ๑๕๕๑ คำอ่านและคำแปล ได้ลงตีพิมพ์ในวารสารศิลปากร ปีที่ ๔๙ ฉบับที่ ๒ (มีนาคม - เมษายน ๒๕๔๙) และฐานข้อมูลจารึกในประเทศไทย ของศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร[1]

จารึกหลักนี้ มีประเด็นใหม่ที่ควรค่าแก่การพิจารณาดังต่อไปนี้

[1] ดูรายละเอียดเพิ่มเติม ที่ http://www.sac.or.th/databases/inscriptions/inscribe_detail.php?id=2538

จารึกวัดจงกอ ด้านที่ ๑

จารึกวัดจงกอ ด้านที่ ๒

๑. พระราชอำนาจของพระเจ้าชยวีรวรมัน

พระเจ้าชยวีรวรมัน หรือที่มีนามปรากฏในจารึกวัดจงกอว่า “ธุลีพระบาทกมรเตงกำตวนอัญศรีชยวีรวรมันเทวะ” เป็นกษัตริย์ที่ปกครองอาณาจักรเขมรโบราณสมัยเมืองพระนครอย่างไม่ต้องสงสัย ซึ่งสอดคล้องกับข้อความที่ปรากฏในจารึกที่เป็นภาษาเขมร และอักษรของจารึกที่เป็นอักษรเขมรโบราณสมัยเมืองพระนคร

เราทราบข้อมูลเกี่ยวกับกษัตริย์พระองค์นี้น้อยมาก ไม่ทราบว่าพระองค์สืบเชื้อสายมาจากราชวงศ์ใด และเพราะเหตุใด จึงได้เป็นกษัตริย์ครอบครองอาณาจักรเขมรโบราณ โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่เมืองพระนคร เราทราบแต่เพียงว่า พระองค์ทรงครองราชย์ต่อจากพระเจ้าอุทยาทิตยวรมันที่ ๑ พระนัดดาของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๕ ที่ครองราชย์อยู่ในช่วงสั้นๆ ในปี พ.ศ. ๑๕๔๔ ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ ได้กล่าวว่า พระองค์ได้เสด็จขึ้นเสวยราชย์ ณ เมืองพระนคร ตั้งแต่ พ.ศ. ๑๕๔๕ หลังจากนั้นพระเจ้าสูรยวรมันที่ ๑ ได้ครองราชย์แทนใน พ.ศ. ๑๕๕๔[2] เซเดส์ยังได้ให้ข้อสันนิษฐานอีกว่า การเสด็จขึ้นเสวยราชย์ของพระเจ้าอุทยาทิตยวรมันที่ ๑ ใน พ.ศ. ๑๕๔๔ ได้ก่อให้เกิดการแข่งขันกันระหว่างพระเจ้าชยวีรวรมัน ซึ่งอย่างน้อยครองราชย์อยู่ที่เมืองพระนครระหว่าง พ.ศ.๑๕๔๖-๑๕๔๙ และพระเจ้าสูรยวรมันที่ ๑ ซึ่งมีอำนาจขึ้นทางทิศตะวันออก ระหว่าง พ.ศ. ๑๕๔๘-๑๕๕๐ ....การสงครามนี้คงอยู่ถึง ๙ ปี และการที่พระเจ้าสูรยวรมันที่ ๑ เสด็จขึ้นครองราชย์ ณ เมืองพระนครก็คงเริ่มต้นตั้งแต่ราว พ.ศ.๑๕๕๓

ในการศึกษาระยะแรกๆ ได้มีความสับสนเกี่ยวกับ พระเจ้าชยวีรวรมัน กับ พระเจ้าสูรยวรมันที่ ๑ เพราะจารึกหลายหลักของพระเจ้าสูรยวรมันที่ ๑ ได้ระบุว่า พระองค์ได้ทรงครองราชย์แล้ว ตั้งแต่ พ.ศ. ๑๕๔๕ ปีเดียวกันกับจารึกที่ระบุว่า พระเจ้าชยวีรวรมันครองราชย์ นักวิชาการสมัยแรกจึงสันนิษฐานว่า พระเจ้าชยวีรวรมันกับพระเจ้าสูรยวรมันที่ ๑ เป็นพระองค์เดียวกัน แต่ต่อมาเมื่อพบข้อมูลมากขึ้นข้อสันนิษฐานนี้จึงตกไป แต่ไม่น่าเชื่อว่า ในหนังสือประวัติศาสตร์ของกัมพูชาบางเล่มยังปรากฏข้อมูลเก่านี้อยู่ ข้อสันนิษฐานเก่าอีกประการหนึ่งที่ปัจจุบันจะไม่ได้รับความเชื่อถือแล้ว คือที่มาของพระเจ้าสูรยวรมันที่ ๑ ในช่วงแรก ยอร์ช เซเดส์ ได้ยกเอาข้อมูลจากชินกาลมาลีปกรณ์ และชื่อพระนามของพระเจ้าสูรยวรมันที่ ๑ ที่มีคำว่า “กำตวน” ซึ่งเซเดส์สันนิษฐานว่า มาจากคำในภาษามาเลย์ ว่า “ตวน” แปลว่า “เจ้า” แม้ในปัจจุบันในมาเลย์ก็ยังมีตำแหน่ง “ตวนกู” ที่หมายถึง “ผู้เป็น

[2] สุภัทรดิศ ดิสกุล, ศ.มจ. **ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ ถึง พ.ศ. ๒๐๐๐.** ๑๘๖.

ใหญ่” ดังนั้น พระเจ้าสูรยวรมันที่ ๑ จึงน่าจะสืบเชื้อสายมาจากทางมาเลย์ แล้วยกทัพเข้าช่วงชิงความเป็นใหญ่ในเมืองพระนคร แต่ต่อมาในภายหลัง เซเดส์ได้เปลี่ยนความคิดโดยสันนิษฐานว่า คำว่า กำตวน หมายถึง ผู้ที่สืบเชื้อสายลงมาทางสตรี และไม่น่าจะเกี่ยวข้องอะไรกับมาเลย์เลย[3] ซึ่งข้อมูลเช่นนี้ยังปรากฏอยู่ในหนังสือประวัติศาสตร์กัมพูชาเก่าๆ บางเล่ม เช่น ของ G.D.E. Hall และ ตรึง งา[4]

จารึกที่ปรากฏชื่อของพระเจ้าชยวีรวรมัน ตามทะเบียนของเซเดส์มีทั้งหมด ๑๒ หลัก แต่ที่ปรากฏศักราชมีอยู่ ๙ หลัก คือ

- จารึก K.693 A ระบุปี ศักราช ๙๒๕ (พ.ศ.๑๕๔๖) พบที่เขตพระตะบอง
- จารึก K.944 ระบุปีศักราช ๙๒๕ เช่นกัน พบที่เขตเสียมเรียบ
- จารึก K.158 จารึกตวลปราสาท พบที่เขตกำปงธม มีเนื้อหาโดยย่อกล่าวว่า ในปีศักราช ๙๒๕ พระเจ้าชยวีรวรมันทรงเสด็จออก ณ พระจตุรทวาร เมืองชเยนทรนครี เพื่อตัดสินคดีเกี่ยวกับสิทธิในที่ดิน ให้แก่วาบสะห์ หรือ สหเทวะ[5]
- จารึก K.196 ระบุปีศักราช ๙๒๗ (พ.ศ. ๑๕๔๘) พบที่เขตกำปงธม
- จารึก K.216 N ระบุปีศักราช ๙๒๗ เช่นกัน พบที่เขาพนมพระเนตรพระ เขตพระตะบอง
- จารึก K.717 A ระบุปีศักราช ๙๒๗ พบที่เขตกำปงธม
- จารึก K. 542 S ระบุปีศักราช ๙๒๘ (พ.ศ.๑๕๔๙) พบที่ปราสาทคลังเหนือ เขตเสียมเรียบ
- จารึก K.598 ระบุปีศักราช ๙๒๘ พบที่ปราสาทตระพังรุง เขตเสียมเรียบ จารึกหลักนี้บอกว่าพระองค์ทรงขึ้นครองราชย์ในปี ศักราช ๙๒๔ คือ พ.ศ. ๑๕๔๕
- จารึก K. 989 A พบที่เขตพระตะบอง ที่น่าแปลกคือ ชื่อของพระองค์ปรากฏในข้อความภาษาสันสกฤต ในด้าน A แต่ในด้าน B ของจารึกหลักเดียวกันนี้ ที่ระบุปีศักราช ๙๓๐ (พ.ศ. ๑๕๕๑ ปีเดียวกับจารึกวัดจงกอ) กลับปรากฏชื่อของพระเจ้าสูรยวรมันที่ ๑ และไม่กล่าวถึงนามของพระองค์เลย แสดงให้เห็นว่า จารึกด้าน A ได้จารึกขึ้นก่อนแต่ไม่แน่ว่าปีใด

---

[3] รายละเอียด ดู สุภัทรดิศ ดิศกุล,ศ.มจ. “ความก้าวหน้าในการศึกษาประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์โบราณ” ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๙ (ก.ค.๒๕๒๔). น.๖๖-๗๙.

[4] ตรึง งา. ปฺรวตฺติสาสฺตฺรแขฺมร, (ภาษาเขมร). ๘๘.

[5] รายละเอียดดู ณัฐพล จันทร์งาม. “จารึกตวลปราสาท” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร. ๒๕๕๐.

จากจารึกต่างๆ เราทราบว่า ในระยะแรก พ.ศ. ๑๕๔๕ พระเจ้าสูรยวรมันที่ ๑ ทรงมีอำนาจอยู่ทางด้านตะวันออกของกัมพูชาคือ เขตสมโบร์ (Sambor) และกระเจ๊ะ (Kratie) ต่อมาในระหว่าง พ.ศ. ๑๕๔๕-๑๕๔๙ ได้ขยายอำนาจเรื่อยมาจนถึงเขตกำปงธม (Kompong Thom) และกำปงจาม (Kompong Cam) ในขณะที่พระเจ้าชยวีรวรมัน มีอำนาจอยู่ในบริเวณเขตพระนครหลวง คือ เสียมเรียบ (Siemreap) และพระตะบอง (Battambang) จนถึง พ.ศ. ๑๕๔๙ จากนั้นก็ไม่ปรากฏจารึกของพระเจ้าชยวีรวรมันอีกเลย จนกระทั่งพระนามของพระองค์ได้ปรากฏในจารึกวัดจงกอนี้ที่ระบุปี พ.ศ. ๑๕๕๑

ข้อมูลในจารึกตวลตาเพชร ทำให้เราทราบว่า พระเจ้าสูรยวรมันที่ ๑ ต้องใช้เวลาถึง ๙ ปีในการปราบปรามความไม่สงบ และในปีต่อมาจึงโปรดให้จารึกคำสาบานของบรรดาเหล่าตำรวจที่ประตูพระราชวังหลวง

จารึกวัดจงกอทำให้เราสันนิษฐานได้ว่า พระเจ้าชยวีรวรมัน มีพระราชอำนาจอยู่ในเมืองพระนครตั้งแต่เริ่มทรงราชย์ในปี พ.ศ.๑๕๔๕ จนกระทั่งถึง พ.ศ.๑๕๔๙ จากนั้นจึงสูญเสียอำนาจให้แก่พระเจ้าสูรยวรมันที่ ๑ และถอยร่นมาทางเขตพระตะบอง และตั้งมั่นอยู่ที่บริเวณแถบโคราช อันอาจเป็นที่มั่นสุดท้ายของพระองค์ในปี พ.ศ.๑๕๕๑ ดังที่ปรากฏในจารึกว่า พระองค์ยังสามารถออกพระราชโองการสั่งเจ้าหน้าที่ต่างๆได้ แต่เดิมเชื่อกันว่า อำนาจของพระองค์จำกัดอยู่แต่ในบริเวณเมืองพระนครหลวงเท่านั้น แต่จากข้อมูลใหม่นี้แสดงว่า อำนาจของพระองค์ในบริเวณแถบโคราชคงมีอยู่ก่อนแล้วและค่อนข้างมั่งคง เพราะเมื่อทรงพ่ายแพ้เสียศูนย์อำนาจในเมืองพระนครหลวง พระองค์เลือกที่ถอยมาตั้งมั่นในบริเวณแถบนี้ และอาจเป็นด้วยเหตุนี้ที่พระเจ้าสูรยวรมันที่ ๑ ต้องขยายอำนาจเข้ามาในดินแดนที่เป็นประเทศไทยเพื่อไล่บดขยี้เสี้ยนหนามราชสมบัติของพระองค์ และขยายอำนาจต่อไปจนถึงลพบุรีในอีกสิบสี่ปีต่อมา ดังที่ปรากฏจารึกของพระเจ้าสูรยวรมันที่ ๑ ที่พบที่ศาลสูง ลพบุรี (K.410) ซึ่งปรากฏมหาศักราช ๙๔๔ (พ.ศ.๑๕๖๕) และ ๙๔๗ (พ.ศ.๑๕๖๘)

๒. เชื้อสายของพระเจ้าชยวีรวรมัน

ข้อควรพิจารณาที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ คำนำหน้าพระนามที่บ่งบอกความเป็นกษัตริย์ของพระเจ้าชยวีรวรมัน ในจารึกอื่นๆของพระองค์ จะปรากฏคำว่า “ธุลีพระบาท ธุลีเชิง พระกัมระเตงอัญ” (K.158, K.598 B, K.612 N, K.639 A, K.944) แต่มีเพียงในจารึกวัดจงกอนี้เท่านั้นที่ใช้ “ธุลีพระบาท กัมระเตง กำตวน อัญ” ซึ่งอาจสันนิษฐานได้ว่า พระเจ้าชยวีรวรมันได้ครองราชย์โดยอาศัยการอ้างสิทธิ์การสืบเชื้อสายมาทางสตรี ตามที่ศาสตราจารย์ เซเดส์ ได้สันนิษฐานคำว่า กำตวน นี้ตรงกับคำว่า “โดน” ซึ่งแปลว่า ย่าหรือยาย และหมายถึง การสืบเชื้อสายลงมาทางสตรี

ข้อควรพิจารณาจากสถานที่พบจารึกจงกอนี้ที่อยู่ในบริเวณที่ราบสูงโคราชและเป็นจารึกหลักสุดท้ายที่ปรากฏชื่อของพระเจ้าชยวีรวรมัน จึงเป็นไปได้ที่พระองค์อาจสืบเชื้อสายมาจากราชวงศ์ในบริเวณพื้นที่แห่งนี้ คือ ราชวงศ์มหีธรปุระ ซึ่งช่วยอธิบายได้ว่า เมื่อพระองค์สูญเสียพระราชอำนาจในเมืองพระนครแล้ว จึงทรงเลือกที่จะหนีมาปักหลักอยู่ในบริเวณนี้

แผนที่แสดงเส้นทางถอยร่นของพระเจ้าชยวีรวรมัน

แผนที่แสดงพื้นที่ที่พบจารึกของพระเจ้าชยวีรวรมัน

แผนที่แสดงบริเวณที่พบจารึกจงกอกับปราสาทหินพิมาย

๓. ชื่อพิมายที่เก่าที่สุด

นอกจากประเด็นที่เกี่ยวกับพระเจ้าชยวีรวรมันแล้ว จารึกวัดจงกอยังมีข้อมูลใหม่เกี่ยวกับกับปราสาทหินพิมายอีก คือ เป็นจารึกที่ปรากฏศักราชเก่าสุด ที่ระบุชื่อ “กัมระเตง ชคัต วิมาย” ซึ่งก็คือปราสาทหินพิมายอย่างแน่นอน แต่เดิมจารึกที่ปรากฏชื่อพิมาย คือ จารึกจารึกปราสาทหินพิมาย ๓[6] หรือ k.397 ซึ่งระบุปีตรงกับปี พ.ศ. ๑๖๕๕ ส่วนปีที่ปรากฏในจารึกจงกอคือ พ.ศ. ๑๕๕๑ ซึ่งให้เวลาที่ก่อนกว่าเดิมถึงกว่า ๑๐๔ ปี

จารึกด้านที่ ๑ บรรทัดที่ ๑๕ คำหนึ่ง ผู้เขียนอ่านแตกต่างจากที่เคยอ่าน-แปลมาก่อนเล็กน้อย คือ ข้อความที่ว่า “toy paŚcima prasap chdiṅ vrāy” “โดยทิศตะวันตก ถึงฉทึงวฺราย” คำว่า “วฺราย” นี้อาจกลายมาเป็นคำปัจจุบันว่า “บาราย” ที่หมายถึง แหล่งน้ำที่สร้างขึ้นในสมัยโบราณ

---

[6] รายละเอียด ดู http://www.sac.or.th/databases/inscriptions/inscribe_detail.php?id=422

ปราสาทหินพิมาย

บรรณานุกรม

สุภัทรดิศ ดิศกุล, ศ.มจ. **ประวัติศาสตร์เอเชียอาคเนย์ ถึง พ.ศ. ๒๐๐๐.** พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : สยามลดา. ๒๕๔๙.

ณัฐพล จันทร์งาม. "การศึกษาวิเคราะห์จารึกตวลปราสาทในเชิงวรรณคดีศึกษา." วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาตะวันออก มหาวิทยาลัยศิลปากร. ๒๕๕๐.

กังวล คัชชิมา. "หลักฐานจากจารึกเขมรที่พบใหม่ในรอบทศวรรษ." ใน **ความสัมพันธ์ของภาษาและรัฐโบราณในอาเซียน.** เอกสารประกอบการเสวนาทางวิชาการด้านวัฒนธรรมอาเซียน จัดโดย ภาควิชาโบราณคดี และภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ๒๔-๒๕ กรกฎาคม ๒๕๕๗ ณ ห้องกรุงเทพบอลล์รูม โรงแรมรอยัลซิตี้ ถ. บรมราชชนนี กรุงเทพฯ.

สมบัติ มั่งมีสุขสิริ และ กังวล คัชชิมา. "จารึกกลุ่มปราสามตาเมือนธม." ใน **ภาษา-จารึก ฉบับที่ ๑๑** สารัตถะจากจารึกและวรรณกรรมท้องถิ่น. ภาควิชาภาษาตะวันออก มหาวิทยาลัยศิลปากร. ๒๕๕๒.

Coedes, G. (1968). *The Indianized States of Southeast Asia*. Translated by Susan Brown Cowing. Honolulu : The University Press of Hawaii.

Majumdar, R.C. (1953). *Inscirptions of Kambuja.* Culcutta : The Asiatic Society.

Vickery, Michael. (2002). *History of Cambodia.* Phnom Penh : Pre-Angkor Studies Society.

Briggs, Lawrence Palmer. (1951). *The Ancient Khmer Empire*. Philadelphia : Transactions of the American Philosophical Society.

Prapandvidya, Chirapat. (2007). "Phimai (Vimaya) : The Greatest Mahāyāna Buddhist Centre during 9th to 12th Century CE and Its Linkage with India." A Paper Presented at the Conference On Buddhism and 21st Century. Organized by the Government of India at Bodh Gaya from February 3 to 6, 2007.